

УДК 172.4:379.8.093:379.8.095

ГОСТИННІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

*HOSPITALITY AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMEN:
UKRAINIAN CONTEXT*

Г.А. Гарбар

Актуальність теми дослідження. Феномен гостинності в соціокультурному аспекті для України має важливе змістовне навантаження. Справа в тому, що гостинність як складова туризму виконує важливу економічну, дипломатичну, політичну та культурну функції. Чим більш людей буде залучено до оптимізації туризму на території України, тим більше можливостей і перспектив з'явиться для її розвитку і процвітання.

Постановка проблеми. Глобалізаційні світові процеси не залишають осторонь і український туристичний простір, який має швидко реагувати на сучасні соціокультурні виклики, відповідати новим умовам та запитам цивілізаційного розвитку, а це неможливо без переосмислення філософсько-світоглядної парадигми гостинності, потреб і прагнень людини 21 століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка дослідження української гостинності репрезентовані в роботах О. Афанасьєва-Чужбинського та М. Маркевича. Культурологічний підхід до розуміння гостинності характерний для праць: Ю. Лотмана, Ю. Рябцева, О. Захарової. Питання управління підприємствами індустрії гостинності розглядаються в роботах наступних авторів: Н. Ляпіної, В. Бородіної, Р. Браймера, В. Шматько, Н. Кабушкіна і Г. Бондаренко, Х. Роглева, Дж. Уокера.

Urgency of the research. The phenomenon of hospitality in the social and cultural aspect has an important sense bearing load for Ukraine. The fact is that hospitality, as an integral part of tourism, fulfills important economic, diplomatic, political and cultural functions. The more people will be attracted to the optimization of tourism in Ukraine, the more opportunities and prospects will appear for its development and prosperity.

Target setting. Globalizing world processes do not leave aside Ukrainian tourist space, which should quickly respond to modern social and cultural challenges, meet new conditions and demands of civilization development, and this is impossible without rethinking the philosophical and worldview paradigm of hospitality, needs and aspirations of the person of the 21st century.

Actual scientific researches and issues analysis. The specifics of Ukrainian hospitality research are represented in the works by O. Afanasiev-Chuzhbynskyi and M. Markevych. Cultural approach to understanding hospitality is characteristic for the works by Yu. Lotman, Yu. Riabtsev, O. Zakharova. The issues of hospitality industry enterprises management are considered in the works by the following authors: N. Liapina, V. Borodina, R. Braimer, V. Shmatko, N. Kabushkin and H. Bondarenko, H. Rohliev, J. Walker.

Постановка завдання полягає у з'ясуванні сутнісних особливостей гостинності як соціокультурного феномену, її місця і значення в сучасному українському просторі туризму.

Виклад основного матеріалу. Гостинність досліджена як цілісний соціокультурний феномен. Специфічний характер української гостинності зумовлений особливостями культурного та історичного розвитку, значним чинном викликаним медіальним розташуванням українського етносу в умовах географічного сусідства з населенням граничних територій. У найбільш загальному та цілісному філософсько-екзистенціальному сенсі гостинність є формою відношення до «Іншого», «Чужого», що передбачає доброзичливе та поважне ставлення до нього. В цьому сенсі вона протилежна іншій фундаментальній формі відношення до «Чужого» – ворожнечі, якій властиві конфлікт, агресія, підкорення, знищення. Гостинність є засобом перетворення невідомого чужинця на знайому людину, яка, після надання гостинного прийому, стає в певному сенсі «своєю».

Висновки. Під поняттям гостинності як соціокультурного інституту розуміється сукупність установ та закладів, що здійснюють на професійній основі діяльність з надання послуг людям, які тимчасово залишили місце свого постійного проживання з будь-яких причин, за виключенням завойовницьких, у поєднанні з нормами та санкціями, котрі визначають стандарти цієї діяльності, а також правилами поведінки, сформованими в процесі її здійснення, у відповідності з поширеними в суспільстві культурними цінностями. З розвитком суспільства ускладнюється й інститут гостинності, що приводить до необхідності розробки цілісної

The research objective is to find out the essential features of hospitality as a social and cultural phenomenon, its place and significance in the modern Ukrainian tourism space.

The statement of basic material. Hospitality is investigated as a holistic social and cultural phenomenon. The specific character of Ukrainian hospitality is due to the peculiarities of cultural and historical development, largely because of the medial location of the Ukrainian ethnic group in the conditions of geographical neighborhood with the population of border areas. In the most general and integral philosophical and existential sense, hospitality is a form of attitude towards the "Other", "Alien", which involves a benevolent and respectful attitude towards it. In this sense, it is opposite to another fundamental form of attitude towards "Alien" - hostility, which is characterized by conflict, aggression, conquest and destruction. Hospitality is a means of transforming an unknown stranger into a familiar person, who, after giving a hospitable reception, becomes in a certain sense a "right" person.

Conclusion. The notion of hospitality as a social and cultural institution is understood as the totality of institutions and establishments that on a professional basis carry out activities for the provision of services to people who have temporarily left their place of permanent residence for any reason, with the exception of aggression, in combination with norms and sanctions that determine standards of this activity, as well as the rules of conduct, formed in the process of its implementation, in accordance with the widespread cultural values of society. With the development of society, the institution of hospitality has become complicated, which leads to the need to develop a holistic system of hospitality.

системи гостинності.

Ключові слова: гостинність, побутова культура, соціокультурний феномен, заклади гостинності, український простір, функції туризму.

Key words: hospitality, domestic culture, social and cultural phenomenon, hospitality establishments, Ukrainian space, functions of tourism.

Актуальність дослідження. Гостинність є складним соціокультурним феноменом, який має багатовекторний характер та по-різному інтерпретується. Власне термін гостинність бере свій початок від старофранцузького слова *hospice* (хоспіс), що означає притулок для мандрівників, «странноприймний будинок» [1, с. 16]. У побутовому сенсі є традиція вважати гостинність, характерною рисою (привітність, уважність, хлібосольність, щедрість і т.д.), яка може бути притаманна людині у відповідності до культури і побуту певного соціуму.

Роль гостинності у контексті формування взаємної поваги людини до людини, збагачення власної культури, що позитивно представляє себе в структурі іншої культури, переоцінити не можливо. І це зрозуміло. Подорожній відкривається тільки тоді, коли відчуває повагу й гостинність щодо себе, побачить відкритті обличчя, щирі посмішки, зацікавленість. У ситуації своєрідного «відчуження», закритості або застереження обмін духовними цінностями буде наштовхуватись на стіну недовіри й страху, які завжди супроводжують людину в контексті входження в іншу культуру. Гостинність має якщо не примирити, то в усякому разі нівелювати ці суперечності, створити атмосферу відкритості, довіри, демократизму, свободи спілкування та взаємної поваги. Гостинність у цьому розумінні постає своєрідним камертоном туризму, який «налагоджує оркестр» – контактуючі людські спільноти – на «мелодію» взаємної довіри між ними, підтримки й захисту від негараздів, які за різними обставинами практично завжди супроводжують подорожнього. Пізнання й розуміння цього аспекту гостинності, формування технологій її здійснення – завдання якісної соціальної політики, обґрунтованої філософії і всебічно розвиненої культури [2, с.1-2].

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей гостинності як соціокультурного феномену, а також визначенні шляхів її практичного впровадження у просторі туризму України.

Методологія дослідження здійснювалося за допомогою основ наукового аналізу з використанням принципів об'єктивності, системності, історичного, порівняльного аналізу, причинно-наслідкового, аксіологічного, логіко-семантичного, діяльнісного та прогностичного підходів [2].

Виклад основного матеріалу. Явище гостинності можна досліджувати у різних площинах. У найбільш загальному та цілісному філософсько-екзистенціальному сенсі гостинність є формою відношення до «Іншого», «Чужого», що передбачає доброзичливе та поважливе ставлення до нього. В цьому сенсі вона протилежна іншій фундаментальній формі відношення до «Чужого» – ворожнечі, якій властиві конфлікт, агресія,

підкорення, знищення. Гостинність є засобом перетворення невідомого чужинця на знайому людину, яка, після надання гостинного прийому, стає в певному сенсі своєю. Гостинність породжує моральний обов'язок гостя не завдавати шкоди господарю. Тобто її можна розглядати і як захист господаря від потенційної загрози від незнайомого прибульця.

За В. Русавською, явище гостинності є своєрідним сполучником між соціальними процесами та інститутами, з одного боку, та культурою і духовним життям – з іншого. Гостинність розглядається різнобічно, а саме: як специфічний спосіб сприйняття, розуміння і відбиття власного внутрішнього світу, втілення індивідуального способу мислення в певній моделі поведінки, обумовленій звичаями, моральними традиціями, суспільними установками; як загальна духовна налаштованість на сприйняття іншої людини, групи людей, народу, нації в цілому, формується під багатовіковим впливом культурно-історичних, природно-кліматичних, геополітичних та інших чинників. Тобто гостинність проявляється в різних формах історично сформованих взаємин між людьми, в національному характері, темпераменті тощо [5, с. 9]. В. Русавська виділяє такі форми гостинності, як повсякденна і святкова, а також як селянська, громадська, міська, родинна, дворянська, світська і церковно-монастирська [5, с. 12].

Гостинність – це явище, що формується виключно у соціумі на певному періоді його розвитку та являє собою соціокультурний феномен. Інститут гостинності є одним із найстаріших в історії людської цивілізації, що формується ще в архаїчному суспільстві. Прадавні людські цивілізації мали звичаї, обряди, ритуали прийому гостей. При цьому треба відмітити, що спостерігається схожість цих звичаїв та традицій серед різних народів та національностей світу. Культурі всіх народів притаманні правила прийому гостей, які, не дивлячись на певне національне забарвлення, універсальні: привітність, щедрість, заступництво, дружлюбність тощо.

Отже, гостинність є універсальним надбанням культури, яка разом з тим, у різні періоди культурно-історичного розвитку цивілізації, набувала характерологічних етнокультурних рис та різноманітних ціннісних форм.

У процесі сучасних суспільних трансформацій докорінно змінюється уявлення про гостинність, її соціокультурний сенс та соціальні механізми реалізації. Як наслідок, гостинність стає послугою, важливою складовою сервісу, зокрема сфери туристичних послуг. Протягом ХХ століття поволі формувалася індустрія гостинності як сукупність установ, закладів і організацій, що надають будь-які послуги, яких потребує подорожуючий, у тому числі турист: розміщення, харчування, анімація, транспортування, послуги страхування тощо.

Важливою складовою гостинності є щедre пригощання, яке носить інтегративний характер. Спільна трапеза є ядром і осередком ритуалу гостинності. Це випробуваний тисячоліттями прийом залучити «чужого» до своєї оселі, перетворити його на «свого».

Спільна трапеза є підґрунтя формування як почуття родинності, так і дружнього ставлення до «чужих». Частування гостя є святим обов'язком господаря, порушення якого розглядалося як гріх. Для гостя призначено все

найкраще з того, що є в будинку.

Норми щедрої гостинності у багатьох народів світу також передбачають обмін подарунками. Обмін дарами є церемоніальним обміном рідких і унікальних благ, предметів розкоші і прикрас, ритуальних виробів і символів статусу. Престижні речі, що підлягали обміну, символізували успіх. Цінність дару полягала не стільки в самій речі, скільки у зв'язку, який встановлювався і підтримувався між дарувальником і отримувачем подарунку. Зв'язок встановлювався за ініціативою однієї із сторін, яка пропонувала іншій стороні дар. Відмова від дару розглядалася як образа і приводила до ворожнечі. Прийняття дару накладало на одержувача зобов'язання дару у відповідь [6, с. 60].

Розглянувши сутнісні ознаки гостинності та її основні характеристики, сконцентруємо увагу на особливостях української гостинності.

Українська гостинність мала і має багато проявів, традицій, ритуалів. Її основу складає традиційна селянська побутова культура, що характеризувалася щільним взаємозв'язком і взаємопроникненням виробничої і духовної сфер. Традиційність селянської культури і характер її функціонування забезпечили збереження в гостинності цілого пласта архаїчних елементів. Прийом гостя складається з наступних етапів: зустріч – запрошення гостя зайти до оселі; пригощання – урочистий прийом гостя за столом; виряджання – проводжання гостя з даруванням подарунків на згадку.

Святкова гостинність в Україні завжди була пов'язана з календарними релігійними святами (Свят-вечір, Різдво («Коляда»), Новий рік («Багата кутя»), Хрещення («Голодна кутя»), Великдень, Трійця, Вознесіння, Вербна неділя тощо). Традиції колядування, щедрування, засівання, що в якості обов'язкової деталі передбачали добре частування, повинні були забезпечити родючість, достаток. Цю обрядову місію виконувала сільська молодь, яка мала відвідати і привітати всі родини, бо співи, колядки, щедрівки були свого роду молитвами–формулами щастя–закляттями.

Суттєві зміни в українській гостинності з'являються починаючи з XIX століття. Це пов'язано з процесами трансформації суспільства в індустріальне, що спричинило помітні зміни як в родинному та індивідуальному побуті, так і у відповідних символічно-ритуальних формах гостинності. Тобто відбулося трансформування сільської побутової культури – у міську. Відповідно з'явилася нова специфічна форма гостинності – міська. Внаслідок чого у другій половині XIX ст. починається формування інфраструктури індустрії гостинності, або іншими словами, з'являється поняття туризму зі збереженням національних ознак української гостинності.

Наступний етап розвитку гостинності в Україні припадає на період існування СРСР. Це доволі суперечний період, коли значні досягнення у створенні та розвитку організаційної структури, матеріально-технічної інфраструктури, пропаганди туристичної діяльності поєднувалися з ідеологізацією, централізацією, плановими методами господарювання у сфері гостинності, значними обмеженнями міжнародного туризму.

Зінченко В. А., відзначаючи українські традиції гостинності, зауважує, що лише в ХХ ст. він набув власних йому рис як специфічного виду суспільно-економічної і соціально-культурної діяльності. Зокрема, надзвичайно важливим етапом в історії розвитку вітчизняного туризму став післявоєнний період, особливо 1970–80-ті рр. Внаслідок економічного зростання, поліпшення добробуту населення, підвищення його освітньо-культурного рівня склалися відносно сприятливі умови для розгортання масового туристсько-екскурсійного руху, перетворення туризму на галузь економіки з розгалуженою інфраструктурою [3, с. 14].

З розпадом СРСР у незалежній Україні постає завдання реформування галузі гостинності та туризму, світоглядним орієнтиром якого є сучасна філософська парадигма гостинності. Особливості філософії гостинності сучасного туризму відображають глобальні зміни, що відбуваються у світі на початку ХХІ століття.

Динамічність розвитку, урізноманітнення суспільних функцій та зростання ролі туризму як галузі господарства в умовах глобалізації потребують розробки питань узгодження туристичної діяльності з природними, культурними, екологічними, економічними, інформаційно-технологічними, соціальними можливостями окремих країн, регіонів та світового господарства в цілому.

Дослідження розвитку гостинності та туризму сучасної України набуває актуальності в 2005 році, коли Україна вперше була країною, яка приймала в себе Євробачення. Пізніше ЄВРО – 2012, друга перемога на Євробаченні за часів незалежності України у 2016 року, фінал Ліги чемпіонів УЄФА – 2018, також сприяли розвитку туризму і популяризації української гостинності в світі, не зважаючи складової національної економіки та «гібридну війну» на Сході України..

Середовище, яке сприяло б гостинності та туризму має бути сформоване за рахунок таких конкурентних переваг: унікального клімату та природних ресурсів, які є дефіцитними для населення континентальної частини Східної Європи, Північної і Центральної Азії; значного історико-культурного потенціалу, який здатний задовольнити найвибагливіший попит на отримання нових вражень від подорожі; регіональної розгалуженості туристичних центрів та зон відпочинку; наявності великої кількості територій з лікувальними можливостями; забезпеченості розвитку туристичної індустрії нормативно-правовою базою; привабливості туристичної індустрії нашої країни для іноземного інвестування, яка пояснюється наявністю умов для високоефективної рекреаційно-економічної діяльності [4, с. 3].

Найперспективнішими напрямками для України в контексті розвитку туризму і гостинності є: гірський туризм (Карпати), екскурсійний (історичні та архітектурні пам'ятки), релігійний (християнські православні святині), сільський зелений туризм, який у більшості країн розглядається як невід'ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села. Але для того, щоб туризму стабільно розвивався, необхідно формувати його господарський механізм: організаційні, економічні та

правові аспекти діяльності.

Висновки. Під поняттям гостинності як соціокультурного інституту розуміється сукупність установ та закладів, що здійснюють на професійній основі діяльність з надання послуг людям, які тимчасово залишили місце свого постійного проживання з будь-яких причин, за виключенням завойовницьких, у поєднанні з нормами та санкціями, котрі визначають стандарти цієї діяльності, а також правилами поведінки, сформованими в процесі її здійснення, у відповідності з поширеними в суспільстві культурними цінностями. З розвитком суспільства ускладнюється й інститут гостинності, що приводить до необхідності розробки цілісної системи гостинності.

Враховуючи наявні природні та культурні ресурси, національні традиції гостинності та європейський вектор розвитку, наша країна має значні перспективи для розвитку туристичного бізнесу. Тому розгляд української гостинності в межах туристичної галузі з погляду конкурентоспроможності, дослідження особливостей формування та функціонування, аналіз пріоритетних тенденцій її розвитку є актуальним.

Список використаних джерел

1. Воронкова, ЛП., 2004. 'История туризма и гостеприимства: [учеб. пособ.]', М. : ФАИР-ПРЕСС, 304 с.
2. Гарбар, ГА., 2013. 'Філософія гостинності в українському просторі туризму (соціально-філософський аналіз) автореф. на здобуття наук. ступеня доктора філософії наук (09.00.03- соціальна філософія та філософія історії)', Київ, 32с.
3. Зінченко, ВА., 2003. 'Молодіжний туризм в Українській РСР у 70–80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності «Супутника»): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»', Донецьк, 19 с.
4. Коваленко, ЮО., 2006. 'Формування конкурентоспроможного ринку міжнародних туристичних послуг в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні відносини»', Київ, 20 с.
5. Русавська, ВА., 2007. 'Гостинність в українській побутовій культурі ХІХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»', Київ, 19 с.
6. Тюгашев, ЕА., 2002. 'Экономика домашнего хозяйства и окружающего социума: [учеб. пособ.]', Новосибирск : СибУПК, 182 с.

References

1. Voronkova, LP., 2004. 'Istoriya turizma i gostepriimstva: [ucheb. posob.] (History of Tourism and Hospitality: [a manual])', M. : FAIR-PRESS, 304 s.
2. Harbar, HA., 2013. 'Filosofiya hostynnosti v ukrayins'komu prostori turyzmu (sotsial'no-filosofs'kyu analiz) avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya doktora filosofiyu nauk (09.00.03- sotsial'na filosofiya ta filosofiya istoriyi) (Philosophy of hospitality in the Ukrainian space of tourism (socio-philosophical analysis), author's abstract. for obtaining sciences. Degree of Doctor of Philosophy of Sciences (09.00.03 - Social Philosophy and Philosophy of History))', Kyiv, 32s.

3. Zinchenko, VA., 2003. 'Molodizhnyy turizm v Ukrayins'kiy RSR u 70–80-kh rr. XX st. (na osnovi diyal'nosti «Sputnyka»): avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» (Youth tourism in the Ukrainian SSR in the 70's and 80's. XX centuries. (on the basis of "Sputnik" activity): author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate is Sciences: special 07.00.01 "History of Ukraine")', Donetsk, 19 s.
4. Kovalenko, YuO., 2006. 'Formuvannya konkurentospromozhnoho rynku mizhnarodnykh turystychnykh posluh v Ukrayini: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekonom. nauk: spets. 08.05.01 «Svitove hospodarstvo i mizhnarodni vidnosyny» (Formation of a competitive market for international tourist services in Ukraine: author's abstract. dis for the science of science. Degree Candidate economist Sciences: special 08.05.01 "World economy and international relations")', Kyiv, 20 s.
5. Rusavs'ka, VA., 2007. 'Hostynnist' v ukrayins'kiy pobutoviy kul'turi KHIKH st.: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» (Hospitality in the Ukrainian household culture of the nineteenth century: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate is Sciences: special 07.00.01 "History of Ukraine")', Kyiv, 19 s.
6. Tyugashev, YeA., 2002. 'Ekonomika domashnego khozyaystva i okruzhayushchego sotsiума: [ucheb. posob.] (The economy of the household and surrounding society: [a manual])', Novosibirsk : SibUPK, 182 s.

УДК 325.455:502.3

ЕКОЛОГІЧНА ПАЛІТРА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

ECOLOGICAL VARIABILITY OF THE CONTEMPORARY UKRAINIAN STATE FORMATION

В. В. Концурак

Актуальність дослідження. Мусимо констатувати, що за два з половиною десятиліття розвитку незалежної української держави у нас так і не сформовано чітку, прозору та цілеспрямовану екологічну політику. Державні діячі, експертна спільнота, громадськість не могли не торкатися екологічної проблематики, адже після розпаду СРСР Україна перебувала в дійсно катастрофічному з точки зору забруднення природного середовища стані.

Постановка проблеми. за висновками експертів, Україна знаходиться в епіцентрі екологічного лиха. Для виходу з неї вона потребує

Urgency of the research. We must state that for two and a half decades of independent Ukrainian state development we have failed to form a clear, transparent and purposeful environmental policy. State officials, expert community and the public could not but touch on environmental issues, because after the collapse of the USSR Ukraine was in a really catastrophic state from the point of view of environmental pollution.

Target setting. According to experts, Ukraine is at the epicenter of environmental disaster. To overcome this it needs a new environmental policy. The